

Reell kompetens som resurs i högre utbildning?

Författare: Per Andersson och Mattias Danielsson

Lärosäte/organisation: Linköpings universitet och Högskolan i Borås

Kontaktuppgifter: per.andersson@liu.se, mattias.danielsson@hb.se

Presentationsform: rundabordssamtal under NU2010

Tema 3 Examination och bedömning

Inledning

Detta bidrag syftar till att öka medvetenheten om vad reell kompetens kan innebära som resurs och utmaning i den högre utbildningen. Vi tar upp en uppgift som alla som är verksamma inom högre utbildning kan komma att stå inför: att bedöma sökandes och studenters reella kompetens. I propositionen *Den öppna högskolan* (Utbildningsdepartementet, 2001) fördes möjligheterna att bedöma en individs reella kompetens fram, såväl i samband med ansökan till högskolan som för att förkorta utbildningstiden genom tillgodoräknande. Reell kompetens hos sökande bedöms därmed om de begär detta, som grund för behörighet. Studenter som är antagna kan dessutom ansöka om tillgodoräknande baserat på reell kompetens. Vi fokuserar här på den bedömning av studenters reella kompetens som kan ligga till grund för tillgodoräknanden inom utbildningen. Denna bedömning, som även brukar kallas "validering", väcker ett antal frågor som är avgörande för hur vi ser på och tar oss an uppgiften. Vad är egentligen reell kompetens? Hur kan den reella kompetensen relateras till våra lärandemål? Hur stor variation i kunskaper är möjlig inom ramen för de krav ett lärandemål ställer i termer av vad studenten ska kunna "göra"? Hur "hårda" eller höga krav ställs vid en bedömning av reell kompetens? Är denna bedömning en genväg, eller är den ett sätt att tillgodoräkna sig kunskaper som kan bygga på betydligt längre och mer omfattande lärprocesser än vad motsvarande studier innebär? Är det i praktiken så att erfarenheter ges erkännande "per automatik", eller går det att relatera det erfarenhetsbaserade lärandet till lärandemålen? Dessutom vill vi även lyfta fram en mer allmän pedagogisk fråga: Hur kan reell kompetens betraktas i termer av en möjlig resurs i högre utbildning generellt? Här vidgar vi perspektivet från en fokus på företeelser som bedömning och tillgodoräknanden till att diskutera hur reell kompetens kan tillvaratas i den pedagogiska processen.

Reell kompetens¹

Vår första fråga fokuserar på ett nyckelbegrepp i sammanhanget. Vad är egentligen reell kompetens? Den reella kompetensen är en generell beteckning för det som till exempel en student faktiskt kan. Detta innebär att all examination i högskolan i princip innebär bedömning av reell kompetens. Universitetslärarna förväntas bedöma om studenterna uppfyller målen, vilka är formulerade i termer av viss kompetens som de förväntas besitta. Var denna kompetens har utvecklats kan man inte veta med säkerhet, även om vi som lärare ofta utgår från att den utvecklats inom ramen för en viss kurs. Men studenten kan även ha haft kunskaper med sig till kursen, eller ha utvecklat kunskaper parallellt med studierna, kunskaper vilka är en del av hennes/hans reella kompetens vid examinationstillfället. Det som egentligen avses när begreppet "reell kompetens" lyfts fram är den kompetens som har utvecklats i andra sammanhang än inom utbildningen, vilken kan ligga till grund för behörighet och/eller tillgodoräknanden, men som alltså också är en del av den kunskap som bedöms vid examinationer.

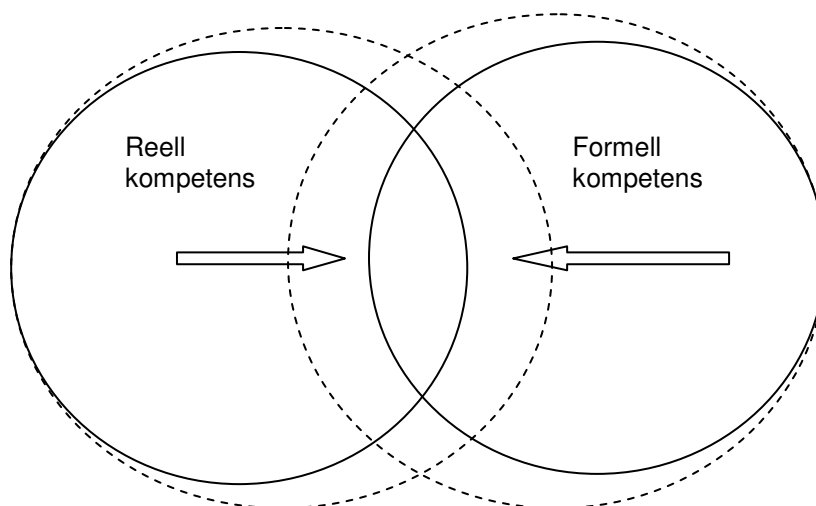
Reell kompetens ses ibland som en motpol till formell kompetens, men det handlar snarare om två överlappande aspekter av kompetensen. Den formella dokumentationen av kompetensen bygger på en bedömning, till exempel en examination inom högskolan, som gjorts av vissa delar av individens faktiska kompetens vid ett visst tillfälle. Men det är alltså med största sannolikhet så att stora delar av den reella kompetensen inte har bedömts. Vi måste snarare ta som utgångspunkt att det är omöjligt att genom olika slags bedömning ge en sann bild av en

---

¹ En mer utförlig diskussion kring begreppen kompetens, kunskap och lärande i relation till validering ryms inte i detta bidrag, se i stället Andersson och Fejes (2010).

persons alla kunskaper eller kompetenser, utan strävan är att ge en så bra bild som möjligt av vissa aspekter av kunskapen/kompetensen.

Strävan i en bedömning av reell kompetens är att reell och formell kompetens ska närma sig varandra, eller med andra ord att de i större utsträckning ska överlappa varandra (se Figur 1). I första hand är bedömningen inriktad på att en större del av en persons reella kompetens ska täckas in i den formellt dokumenterade kompetensen. Dessutom kan bedömningen leda till att personen lär sig något nytt, vilket betyder att den reella kompetensen vidgas.

Figur 1. Reell och formell kompetens som olika aspekter av kompetensen, där ambitionen med validering och bedömning av reell kompetens är att de båda aspekterna ska närma sig varandra och överlappningen mellan dem öka.

I ett vidare sammanhang innebär det livslånga lärandet att individens kompetens troligen kommer att utvecklas även efter bedömningen. Speciellt borde detta vara fallet när det handlar om en student som går vidare i sina studier efter en examination eller bedömning för tillgodoräknande. Till det kommer också att vissa kunskaper försämras eller försvinner efter att bedömningen gjorts, på grund av glömska och/eller att kunskaperna inte har tillämpats. Detta betyder att överensstämmelsen mellan reell och formell kompetens åter kan minska tills det är dags för nya bedömningar och examinationer.

Det faktum att den reella kompetensen utgörs av resultatet av allt lärande, inom och utom det aktuella högskolesammanhanget, innebär för övrigt att begreppet "bedömning av reell kompetens" kanske inte är optimalt när det gäller att beskriva den företeelse som avses här, och som i andra sammanhang, utanför högskolan, alltså även betecknas "validering". I engelskspråkiga sammanhang används ett antal olika begrepp – främst *accreditation*, *recognition*, *assessment* och *validation* – men alla med tillägget *of prior learning*, "av tidigare lärande". När vi använder begreppet "validering" är syftningen på (resultatet av) tidigare lärande, oftast från andra sammanhang, implicit. Kanske ska man överväga att även på svenska använda begrepp som mer tydligt gör avgränsningen av vad det är man syftar till att bedöma? Detta skulle å ena sidan öka medvetenheten om vad som är tanken med att föra in diskussionen kring bedömning av reell kompetens, men å andra sidan är det sällan självklart var och hur gränsen ska dras mellan tidigare lärande från andra sammanhang och det aktuella lärandet från det (utbildnings)sammanhang man befinner sig i för närvarande.

Variation i kunskaper

De följande frågorna handlar om hur reell kompetens kan relateras till lärandemål, och vilken frihet eller öppenhet för variation som finns i ett sammanhang med vissa ramar. Hur kan den reella kompetensen relateras till våra lärandemål? Hur stor variation i kunskaper är möjlig inom ramen för de krav ett lärandemål ställer i termer av vad studenten ska kunna "göra"? Efter

Bolognaprocessen ska lärandemål formuleras i termer av "aktiva verb", det vill säga vad studenten ska kunna göra (vilket även inkluderar intellektuella färdigheter). Med denna typ av mål som utgångspunkt bör innehållet i studentens kunskaper kunna variera i viss utsträckning, självklart inom ramen för kursens innehåll. Detta torde vara en förutsättning för att bedömning av reell kompetens utvecklad utanför undervisningen i den aktuella kursen ska bli verkligt meningsfull. De studenter som ansöker om tillgodoräknande baserat på reell kompetens har sannolikt varierande erfarenheter bakom sig, vilka har lett till att de utvecklat en viss variation av kunskaper inom ämnesområdet. Frågan vid bedömningen blir huruvida de genom dessa kunskaper uppfyller alla eller delar av de aktuella kursmålen, och därmed vilken variation i kunskaper som är möjlig. Utmaningen ligger dels i att identifiera vilken variation i kunskaper som kan ligga inom det som uppfyller ett visst mål, dels i att formulera mål som just tillåter en sådan variation.

"Hårdare" bedömning av reell kompetens?

Vi fortsätter med några frågor som berör hur "hårda" eller höga krav som ställs vid en bedömning av reell kompetens. Är denna bedömning en genväg, eller är den ett sätt att tillgodoräkna sig kunskaper som kan bygga på betydligt längre och mer omfattande lärprocesser än vad motsvarande studier innebär? Är det i praktiken så att erfarenheter ges erkännande "per automatik", eller går det att relatera det erfarenhetsbaserade lärandet till lärandemålen? Genvägsfrågan kan även vändas till en fråga om huruvida bedömningar av reell kompetens riskerar att bli orättvisa i avseendet att bedömningarna blir "hårdare" än ordinarie examination, för att tilliten till bedömningen av reell kompetens inte ska riskeras. Något som kan framhållas i utbildningssammanhanget är att kraven i olika typer av bedömning ska vara jämbördiga och därmed rättvisa. Denna problematik torde bland annat handla om att den ordinarie examinationen görs i ett sammanhang där bedömmande lärare och de studenter vars kunskaper bedöms ofta möts i undervisningen och inte enbart genom examinationen, och om att andra bedömningsformer tillämpas i detta sammanhang. Om den ordinarie bedömningen exempelvis delas upp på flera tillfällen över tid inom ett utbildningssammanhang ökar tillförlitligheten i den samlade bedömningen, och eventuella fel i bedömningen vid enstaka tillfällen kompenseras. Men om bedömningen görs mer samlad, och därmed blir mer koncentrerad i tid – kanske vid en bedömning av reell kompetens för tillgodoräknande – kan man behöva ställa något högre krav vid det enstaka tillfället, för att den sammanvägda tillförlitligheten ska bli motsvarande.

En annan aspekt av detta är att det i en kurs kan göras informella bedömningar utöver vid examinationen. Lärare kan med andra ord tänkas väga in sådant underlag som formellt sett inte ska ingå i underlaget för bedömningen och betygsättningen. Här finns ett problem som kan behöva hanteras, om bedömningen av reell kompetens ska bli rättvis i relation till ordinarie examination. Detta är för övrigt en parallell till den diskussion som finns kring rättssäker examination i allmänhet inom högskolor och universitet, och som bland annat har lett fram till att anonyma tentor har börjat användas i större utsträckning, som ett sätt att skilja undervisningen och lärprocessen från examinationen.

Reell kompetens som resurs

Det finns alltså ett antal infallsvinklar på reell kompetens som resurs i högre utbildning. Vi vill slutligen väcka några tankar som berör frågan om vilken roll studentens tidigare erfarenheter och reella kompetens har och kan ha som en resurs i högre utbildning, utöver de formella processerna för tillgodoräknande. Detta handlar om ett möjligt förhållningssätt som både ger erkännande åt individens kunskaper inom ramen för utbildningen och ger möjlighet att bygga vidare på detta kunnande. Ett sådant förhållningssätt kan ta sig uttryck i olika modeller, som är mer eller mindre organiserade och strukturerade. Den reella kompetensen kan exempelvis lyftas fram genom reflektion i samtal som uttalat ska vara erfarenhetsbaserade, eller ges erkännande mer indirekt och implicit genom deltagande i studier med en utformning som är gynnsam för personer med tidigare erfarenheter från sammanhanget. Inte minst handlar det om hur examinationen är utformad. Som tidigare nämnts är all examination i princip en fråga om bedömning av reell kompetens, och det blir därför i slutänden avgörande om examinationen ger utrymme för att visa att man uppnått lärandemålen även om lärandet till större eller mindre del ägt rum utanför högskolesammanhanget. I sådana fall ges faktiskt erkännande åt den reella kompetensen.

Här sätts fokus på överensstämmelsen mellan lärandemål och bedömning. Mäter examinationen det som målen anger? Att ställa den frågan kan bidra till utvecklingen av

utbildningens kvalitet. Arbetet med bedömning av reell kompetens kan innebära att lärandemålen, och möjligheter såväl som svårigheter att bedöma i relation till dessa, lyfts fram, och att man utifrån pedagogiska perspektiv börjar diskutera hur studenter med varierande erfarenheter kan tas emot i utbildningen (Högskoleverket, 2009).

Vidareutvecklingen av pedagogiska modeller där tidigare lärande, eller reell kompetens, ges erkännande inom ramen för en organiserad lär- eller utbildningsprocess kan innebära en potential för högre utbildning. Kanske kan frågan om bedömning eller validering av reell kompetens bidra till ett utvecklat pedagogiskt förhållningssätt, där just detta att ge erkännande åt och bygga på det tidigare lärandet får förnyad uppmärksamhet, och därmed leder till en mer effektiv utbildning vad gäller såväl kostnader och tidsåtgång som resultat. Effektiviteten handlar då om att det kunnande deltagarna redan har tas tillvara – inte nödvändigtvis i en inledande bedömning av reell kompetens, utan kanske snarare inom utbildningens och läroprocessens ram. Reell kompetens kan därmed vara en resurs både i ekonomiska termer och framför allt i ett pedagogiskt perspektiv.

Referenser

- Andersson, P. & Fejes, A. (2010). *Kunskapens värde: Validering i teori och praktik*, andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet. (2001). *Den öppna högskolan*, Proposition 2001/02:15. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Högskoleverket. (2009). *Reell kompetens vid bedömning av behörighet och tillgodoräknanden*, Rapport 2009:21 R. Stockholm: Högskoleverket.